

World Heritage City and Cultural Identity for Tourism: A Case Study of Muangkao, Sukhothai Province

Kunkaew Khlaikaew^{1*} and Kanit Kheovichai²

¹ Doctor of Philosophy program, Department of Recreation Tourism and Sport, Faculty of Education, Silpakorn University, Thailand

² Department of Recreation Tourism and Sport, Faculty of Education, Silpakorn University, Thailand

* Corresponding author. E-mail: khlaikaew_k@su.ac.th

ABSTRACT

This research article aimed to study the context of the area leading to the search for cultural identity around Old City Subdistrict Sukhothai Province. The result of the study found that the context of the area was the location of the first kingdom of Thailand with named "The Dawn of Happiness". Nowadays Sukhothai is one of tourist destination of the world. The identity of the area is both tangible cultural heritage and intangible cultural heritage including with the community has a cultural heritage identity that can be divided into 3 aspects as follows: 1) Craft and Folk Arts Cultural Identity is outstanding in the local wisdom of creating the arts work such as Sukhothai pottery (Sangkhalok), wood carving, the Pra Ruang menus of the Ban Muang Kao community also buddha amulets of Ban Chetuphon community. These are reflecting the identity of local wisdom culture within terms of Experiencing Tourism Value. 2) Cultural Landscape Identity which means outstanding geographical-cultural area related to wisdom and knowledge to build the ancient old town, old city walls and the ancient dam (Phra Ruang Dam) were linked to the beautiful landscape and nature of Khao Luang Sukhothai or Ramkhamhaeng National Park named of King Ramkhamhaeng the Great that reflects the cultural landscape of Ban Monkhir community to create for Recreational Tourism Value. 3) Historical - Sociocultural Identity means prominence as a historical site. It was originated of settlement of Sukhothai's community in the past and found many ancient kilns that used to be the production of Sukhothai pottery. Nowadays, the Ban Si Chum community has become an important source of educational learning area, reflects the ancient and prosperous Sukhothai civilization which has now become educational learning area to create for Historical Tourism Value.

Keywords: World Heritage City, Cultural Identity, Tourism, Sukhothai Province

เมืองมรดกโลกกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว กรณีศึกษา พื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย

กุลแก้ว คล้ายแก้ว^{1*} และ คณิต เขียววิชัย²

¹ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการนันทนาการ การท่องเที่ยวและกีฬา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ประเทศไทย

² สาขาวิชาการจัดการนันทนาการ การท่องเที่ยวและกีฬา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: khlaikaew_k@su.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบริบทของพื้นที่และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษา พบว่า บริบทของพื้นที่ ในอดีตเป็นที่ตั้งของอาณาจักรแรกของประเทศไทย “สุโขทัย” มาจาก 2 คำ คือคำว่า “สุชะ” และ “อุทัย” หมายความว่า “รุ่งอรุณแห่งความสุข” ปัจจุบันได้เป็นหนึ่งในจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั่วโลก อัตลักษณ์มรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวของพื้นที่มีทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ รวมถึงชุมชนที่มีอัตลักษณ์มรดกทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น ซึ่งแบ่งได้ 3 ด้าน ดังนี้ 1) อัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน หมายถึง ความโดดเด่นในด้านภูมิปัญญาการสร้างสรรค์งานหัตถศิลป์และศิลปะพื้นบ้าน เช่น การปั้นสังคโลก การแกะสลักไม้ การปรุงอาหารพื้นบ้าน (อาหารสำหรับพระร่วง) ของชุมชนบ้านเมืองเก่า การปั้นพระ การพิมพ์พระเครื่องของชุมชนบ้านเซตุน ซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านทำให้เกิดคุณค่าในเชิงประสบการณ์การท่องเที่ยว 2) อัตลักษณ์ด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรม หมายถึง ความโดดเด่นในของพื้นที่ด้านภูมิศาสตร์-วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาและองค์ความรู้ในการสร้างเมืองโบราณ กำแพงเมืองเก่า การสร้างเขื่อนดินโบราณ (เขื่อนพระร่วง) เชื่อมโยงกับสภาพภูมิประเทศและธรรมชาติที่งดงามของเขาลงสุโขทัยหรืออุทยานแห่งชาติรามคำแหง (พระนามของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช) ที่สะท้อนอัตลักษณ์ความงามภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบ้านมนต์ศรีทำให้เกิดคุณค่าในเชิงนันทนาการเพื่อการเรียนรู้ 3) อัตลักษณ์ด้านประวัติศาสตร์-สังคมวัฒนธรรม หมายถึง ความโดดเด่นในฐานะเป็นแหล่งประวัติศาสตร์ เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างเมืองและการตั้งถิ่นฐานของคนในอดีต ที่สะท้อนรากฐานอารยธรรมสุโขทัยอันเก่าแก่และรุ่งเรือง รวมถึงการค้นพบเตาทุเรียงจำนวนมากที่เคยเป็นแหล่งผลิตเครื่องถ้วยชามสังคโลก ปัจจุบันชุมชนบ้านศรีชุมจึงกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญทำให้เกิดคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยว

คำสำคัญ: เมืองมรดกโลก, อัตลักษณ์วัฒนธรรม, การท่องเที่ยว, จังหวัดสุโขทัย

© 2023 JSSP: Journal of Social Science Panyapat

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่สำคัญของประเทศไทย ซึ่งในแต่ละปีต้องส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มุ่งตอบโจทย์ยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อให้ประเทศบรรลุวิสัยทัศน์ตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ โดยครอบคลุมในทุกภาคส่วนของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และมุ่งเน้นการวางเป้าหมายอย่างชัดเจน เช่น ประเทศไทยต้องเป็นจุดหมายปลายทางระดับโลก (Tourism Destination of the World) หรือเป็นแหล่งท่องเที่ยวชั้นนำของภูมิภาคอาเซียน โดยนำแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ผลักดันให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านการพัฒนาสินค้าและบริการด้วยอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น อยู่บนพื้นฐานความเป็นไทย การท่องเที่ยวในทุกรูปแบบต้องถูกยกระดับให้ได้มาตรฐานสู่การท่องเที่ยวคุณภาพ มีขีดความสามารถในการแข่งขันกับกลุ่มประเทศใกล้เคียงและในต่างประเทศได้ การส่งเสริมการท่องเที่ยวของไทยที่ผ่านมาเน้นการพัฒนาสินค้าและบริการ ควรมีลักษณะที่เชื่อมโยงกันได้ทุกภาคส่วนตั้งแต่ระดับชุมชน ระดับจังหวัด ระดับภูมิภาคและในระดับประเทศ จึงจะทำให้เกิดการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้อย่างต่อเนื่องและมหาศาล ซึ่งภาครัฐยังคงให้น้ำหนักไปยังเรื่อง

การลดความเหลื่อมล้ำอย่างจริงจัง พร้อมกับกำหนดเป้าหมายชัดเจนให้ผลักดันการกระจายรายได้ทุกสู่จังหวัดของประเทศไทย ด้วยแนวคิดและทิศทางการพัฒนาประเทศไทยในอนาคต ต้องพัฒนาไปสู่ “ความมั่นคง” (Stability) “ความมั่งคั่ง” (Prosperity) และ “ความยั่งยืน” (Sustainability) (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) โดยจะมุ่งเน้นการยกระดับสินค้าและบริการในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศให้ได้รับการยอมรับในเรื่องคุณภาพและมาตรฐาน แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคตควรมีจุดประสงค์ที่จะต้องพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่สนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ต้องสร้างรายได้หรือกระจายรายได้ให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกภาคส่วน ในขณะเดียวกันจะต้องวางแผนจัดการการท่องเที่ยวทั้งระบบ เพื่อส่งผลให้ฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวเกิดความยั่งยืนให้มากที่สุด

จังหวัดสุโขทัย เป็นหนึ่งในจังหวัดภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทยมี 9 อำเภอ เป็นจังหวัดที่พึ่งพาด้านการท่องเที่ยวและบริการ ด้วยภาพรวมจังหวัดสุโขทัยที่มีฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็นมรดกของชาติ และในอดีตเคยเป็นเมืองหลวงแรกของอาณาจักรสุโขทัย ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 13-14 (ราวพุทธศตวรรษที่ 18-19) เมืองนี้มีสิ่งก่อสร้างสวยงามมากมายที่แสดงให้เห็นถึงยุคเริ่มแรกของสถาปัตยกรรมไทย มีอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ อาณาจักรสุโขทัยเป็นจุดกำเนิดของประวัติศาสตร์ชาติไทยที่ได้พัฒนาเป็นรัฐสำคัญของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ซึ่งได้ซึมซับอิทธิพลและประเพณีโบราณมากมายของท้องถิ่นผสมผสานเข้ากันเป็นอัตลักษณ์สุโขทัย ดังนั้นองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (UNESCO - the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) ให้การยอมรับและได้ขึ้นทะเบียนแหล่งท่องเที่ยวแห่งเดียวที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นและสวยงามของประเทศไทยให้เป็นมรดกโลกของมวลมนุษยชาติ ปัจจุบันแหล่งมรดกโลก “เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร” มีความสำคัญในระดับประเทศ เป็นพื้นที่ทรงคุณค่าแห่งความเป็นมรดกโลก เป็นเมืองโบราณที่ปรากฏร่องรอยหลักฐานของอารยธรรมอันรุ่งเรืองในอดีต สะท้อนให้เห็นภาพของอาณาจักรสุโขทัยในความเป็น “รุ่งอรุณแห่งความสุข” เป็นต้น (กุลแก้ว คล้ายแก้ว, 2557) จากข้อมูลส่งผลให้เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร ได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาให้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์ และได้รับการขึ้นทะเบียนไว้ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลกจากองค์การยูเนสโก ด้วยคุณค่าความโดดเด่นตามเกณฑ์มาตรฐาน ดังนี้ หลักเกณฑ์ข้อที่ 1 “เป็นตัวแทนในการแสดงผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันชาญฉลาดของมนุษย์” หลักเกณฑ์ข้อที่ 3 “เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงหลักฐานของวัฒนธรรมหรืออารยธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันหรือว่าที่สาบสูญไปแล้ว” โบราณวัตถุสถานที่ปรากฏอยู่ในเมืองประวัติศาสตร์ทั้ง 3 เมืองนี้ แสดงให้เห็นถึงผลงานสร้างสรรค์อันล้ำเลิศของมนุษย์ ความงดงามอลังการของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมสุโขทัย เป็นต้นแบบที่ส่งอิทธิพลให้ศิลปกรรมไทยในระยะต่อมา ความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะของเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ และพระพุทธรูปลีลา เป็นสิ่งยืนยันถึงความสำเร็จของศิลปกรรมไทยยุคแรกนี้ได้เป็นอย่างดี (ศูนย์ข้อมูลมรดกโลก, 2565) และปัจจุบันมรดกโลกสุโขทัยเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม รวมทั้งเป็นต้นแบบแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของประเทศไทยด้วย “มรดกโลกสุโขทัย” เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั่วโลก แหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกสุโขทัย ตั้งอยู่ในเขตภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย นอกจากแหล่งโบราณสถานและโบราณวัตถุในพื้นที่ยังมีชุมชนที่อยู่ร่วมกับพื้นที่มรดกโลก (World Heritage site) ซึ่งเป็นวิถีดั้งเดิมของชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เขตมรดกโลกก็ยังมีอัตลักษณ์ทางด้านวิถีชีวิต สังคมและวัฒนธรรมที่โดดเด่นไม่เหมือนใคร แหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกสุโขทัย ยังคงทำหน้าที่แสดงบทบาทในฐานะแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ ยังทรงคุณค่าในทางวัฒนธรรม (Cultural Value) คุณค่าทางสังคม (Social Value) และคุณค่าทางศิลปกรรม (Aesthetic Value) และคุณค่าในด้านอื่นๆ อีกมากมาย แหล่งมรดกโลกเป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างรายได้ให้แก่ประเทศไทยมาหลายทศวรรษ ต่อมาพื้นที่ดังกล่าวได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกภายใต้ชื่อ “เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร” (Historic Town Sukhothai and Associated Historic Towns) จากการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญครั้งที่ 15 เมื่อปี พ.ศ.2534 ที่เมืองคาร์เทจ ประเทศตูนิเซีย โดยเป็นที่รู้จักกันในนามอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร (กุลแก้ว คล้ายแก้ว, 2565)

จากเหตุผลหลายประการ “พื้นที่สุขุขทัยมรดกโลก” ยังแสดงบทบาทและเป็นพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางมรดกวัฒนธรรมที่สำคัญในระดับประเทศ อัตลักษณ์ของพื้นที่ที่สามารถนำมาบูรณาการให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวทุกเพศทุกวัยได้ แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นจุดอ่อนของพื้นที่ที่ควรได้รับการวางแผน ปรับปรุงและพัฒนาเพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่มรดกโลกจังหวัดสุโขทัย ได้แก่ รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังคงมีรูปแบบเดิม รูปแบบการท่องเที่ยวกระจุกตัวอยู่เพียงในพื้นที่ของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเท่านั้น ทั้งที่แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของสุโขทัยยังอยู่ในพื้นที่ของชุมชนโบราณอีกมากมาย เพียงแต่ยังไม่มี การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ร่วมกับการจัดการการท่องเที่ยวกับชุมชน นอกจากนี้รูปแบบการท่องเที่ยวของสุโขทัยยังไม่ตอบโจทย์กลุ่มนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ รวมถึงผู้ประกอบการในพื้นที่มองข้ามกระแสของการท่องเที่ยวและยังขาดองค์ความรู้ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ ถึงแม้จำนวนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดสุโขทัย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2562 มีจำนวนมากถึง 1,501,798 คน ช่วงปี พ.ศ.2563 จำนวน 758,626 คน และช่วงปี พ.ศ.2564 จำนวน 53,720 คน ตามลำดับ (สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุโขทัย, 2564) หากลักษณะของการท่องเที่ยวในพื้นที่ยังคงมีรูปแบบเดิมๆ อาจส่งผลกระทบต่อด้านการท่องเที่ยวต่อจังหวัดสุโขทัยอย่างแน่นอน จากจังหวัดซึ่งเคยเป็นแหล่งท่องเที่ยวจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวทั่วโลก อาจกลายเป็นเพียงเมืองท่องเที่ยวที่เป็น “เมืองผ่าน” และอาจถูกลดทอนความสำคัญเหลือเพียง “เมืองท่องเที่ยวแบบวันเดียว” และจะส่งผลโดยตรงต่อเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นที่พึ่งพารายได้หลักที่มาจาก การท่องเที่ยว

การศึกษาวิจัยเรื่อง เมืองมรดกโลกกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว กรณีศึกษา พื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย จะเป็นโอกาสและอนาคตในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของจังหวัดสุโขทัย เพื่อส่งเสริมให้เกิดองค์ความรู้ด้านอัตลักษณ์มรดกวัฒนธรรมและต่อยอดบูรณาการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองมรดกโลกสุโขทัยให้มีเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น เป็นทางเลือกแก่นักท่องเที่ยวและส่งผลทำให้เกิดการท่องเที่ยวซ้ำ การศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะพาค้นหาให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีความเป็นไทย (Thainess) มีความรู้ด้านอัตลักษณ์มรดกวัฒนธรรมของไทย (Thai Identity) และสิ่งสำคัญที่สุดของงานวิจัย คือ เกิดองค์ความรู้ใหม่ (New Body of Knowledge) ที่จะ เป็นพื้นฐานการเรียนรู้ทางสังคมร่วมกันและการสร้างความตระหนักรู้ (Social Awareness) ให้ชุมชนมีจิตสำนึกและเกิด ความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibilities) อันเป็นแนวทางทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งสามารถพัฒนาชุมชนไปสู่ความ มั่นคง (Stability) ความมั่งคั่ง (Prosperity) และความยั่งยืน (Sustainability) มีส่วนช่วยในการฟื้นฟู (Restoration) การสืบ สาน (Inheritance) การอนุรักษ์ (Conservation) และการพัฒนา (Development) มรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่มรดก โลกของประเทศชาติ เพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพได้มาตรฐาน เกิดความสมดุลอย่างยั่งยืน พร้อมเป็น แนวปฏิบัติที่ดีของประเทศไทยได้ต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาบริบทของพื้นที่และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Study) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ตามขอบเขตของการวิจัยและขั้นตอนการดำเนินวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตของการวิจัย

1.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ สำหรับพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาวิจัย เรื่อง เมืองมรดกโลกกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย ใช้พื้นที่ของจังหวัดสุโขทัย เนื่องจากเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งเดียวในภาคเหนือของประเทศไทย ปัจจุบันพื้นที่ตำบลเมืองเก่ามีจำนวน 11 ชุมชน อยู่ในความ

รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการคัดเลือกเพียงจำนวน 4 ชุมชน โดยกำหนดให้เป็นพื้นที่นำร่องเบื้องต้น (Pilot Area) ได้แก่ ชุมชนบ้านศรีชุม ชุมชนบ้านเมืองเก่า ชุมชนบ้านเชตุพน และชุมชนบ้านมนต์ศรี เนื่องจากที่ตั้งของชุมชนทั้ง 4 แห่ง มีอาณาเขตอยู่ติดกับอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและยังตั้งอยู่ในพื้นที่แหล่งมรดกโลกสุโขทัยด้วย

1.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา เป็นการศึกษาวิจัยเพื่อศึกษาบริบทของพื้นที่และค้นหาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย สู่การนำไปใช้ประโยชน์ในด้านการจัดการรูปแบบท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1.3 ขอบเขตด้านประชากร (Population) ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size) จะทำการศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยมีประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งประกอบด้วย 1) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) คัดเลือกจากประชากรในพื้นที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย จากพื้นที่นำร่อง (Pilot Area) โดยมีเงื่อนไขกล่าวคือเป็นผู้นำชุมชน หรือผู้รู้ หรือปราชญ์ชุมชน หรือผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์ด้านวิถีวัฒนธรรม หรือผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่ ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเครือข่ายหรือแบบบอกต่อ (Networking Sampling/Snowball Sampling) (วรรณดี สุทธิธารกร, 2556) รวมทั้งสิ้น จำนวน 22 คน 2) ตัวแทนกลุ่มท่องเที่ยวในพื้นที่ / ประธานกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องในด้านการท่องเที่ยว ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) (มาเรียม นิลพันธุ์, 2558) รวมทั้งสิ้น จำนวน 2 คน และ 3) กลุ่มภาครัฐ ภาคเอกชน และภาควิชาการ (Public and Private Sectors) เป็นตัวแทนของผู้มีส่วนได้เสียที่ต้องมีตำแหน่งในระดับผู้บริหารองค์กรของเมืองมรดกโลกสุโขทัย ใช้วิธีการคัดเลือกแบบกำหนดเกณฑ์ (Criterion Sampling) (Moser A., 2018) จำนวน 3 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 27 คน

2. ขั้นตอนการดำเนินวิจัยและการรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารงานวิจัยและการทบทวนวรรณกรรม (Literature Review) ในข้อมูลด้านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่สุโขทัย ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและการสืบค้นข้อมูลจากงานวิจัยเป็นหลักตามขั้นตอนต่อไปนี้

- ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลและสำรวจภาคสนาม (Documentary Study and Field Research) และเชื่อมโยงข้อมูลในเชิงทฤษฎีร่วมกับจากการลงพื้นที่

- ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการวิจัยผู้วิจัยได้วางแผนในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ทั้งในหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีการและลักษณะของเครื่องมือแต่ละประเภท ได้แก่ การสังเกต การสนทนาพูดคุย และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มตัวอย่าง

- ขั้นตอนที่ 3 การรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการใช้เครื่องมือ เพื่อนำมาหาข้อสรุปของงานวิจัยในประเด็นเมืองมรดกโลกกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาทำการจัดหมวดหมู่ วิเคราะห์เนื้อหา ถอดบทเรียน สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

3. เครื่องมือการวิจัย

การศึกษาวิจัยใช้วิธีการและเครื่องมือวิจัย โดยการลงพื้นที่ชุมชนและใช้แบบบันทึกภาคสนาม (Field Note) (วรรณวีร์ บุญคุ้ม, 2563) เพื่อศึกษาสภาพชุมชน สำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยว สำรวจพื้นที่และอัตลักษณ์วัฒนธรรมของชุมชน จากนั้นใช้วิธีการสัมภาษณ์ (Berg, 2001) ในลักษณะการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) และใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) ชนิดกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structural Interview) เพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มชุมชน ร่วมกับการสังเกต (Observation) ทั้งแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) และใช้แบบบันทึกการสังเกต (Observation Form) (วรรณวีร์ บุญคุ้ม, 2563) เพื่อให้ได้ข้อมูลจากสภาพชุมชน สภาพพื้นที่ สภาพการณ์ที่เกิดขึ้นร่วมกับวิถีชีวิตผู้คนตามพื้นฐานวัฒนธรรมของกลุ่มจะทำให้ทราบพฤติกรรม การกระทำ กิจกรรม ความสัมพันธ์ของกลุ่ม การแสดงออก เรื่องราวและความจริงของสภาพการณ์ของผู้ให้ข้อมูล (วรรณดี สุทธิธารกร, 2556)

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จะใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบหลากหลายวิธี (Multiple Method) เริ่มตั้งแต่การทบทวนเอกสาร การเก็บรวบรวมข้อมูล การสัมภาษณ์ (Berg, 2001) ร่วมกับการสังเกตในภาคสนาม การบันทึกภาคสนาม (Lincoln, 1985) ผสมผสานกับการตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลด้วยการตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Data Triangulation) หากข้อมูลแตกต่างกันในด้านเวลา ด้านผู้ให้ข้อมูล และด้านสถานที่ ผู้วิจัยจะถือว่าข้อมูลนั้นเชื่อถือได้ (Denzin N, 1970; สุธาพงศ์ จันทรานิช, 2552)

จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้ในประเด็นต่างๆ มาทำการวิเคราะห์ด้วยการให้รหัสข้อมูล (Coding) จัดหมวดหมู่ให้เป็นประเภท (Categories) แล้วทำการทำการวิเคราะห์เนื้อหาตามแนวตั้งเดิม (Conventional Content Analysis) (วรรณดี สุทธิสาร, 2556) ที่เป็นแนวคิดสำคัญ (Key Concept) ตามกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) จนกระทั่งพบแก่นของเนื้อหาสาระสำคัญ (Themes) ของการศึกษาวิจัยและทำการถอดบทเรียน (Lesson Learn) โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) จึงนำมาสรุปผล อภิปรายผล ให้ข้อเสนอแนะร่วมกับการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) และรายงานผลการวิจัยในลำดับต่อไป

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. บริบทของพื้นที่และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย

สภาพพื้นที่จังหวัดสุโขทัย เป็นที่ตั้งของอาณาจักรแรกของประเทศไทยเมื่อประมาณ 700 ปี คำว่า “สุโขทัย” มาจาก 2 คำ คือคำว่า “สุขะ” และ “อุทัย” ที่มีความหมายว่า “รุ่งอรุณแห่งความสุข” (The Dawn of Happiness) รอยอดีตที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน สุโขทัยเป็นราชอาณาจักรแห่งแรกของสยามประเทศ เป็นเมืองหลวงแห่งแรกของประเทศไทย ซึ่งมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีอารยธรรมอันรุ่งเรืองเป็นของตนเอง เป็นถิ่นกำเนิดลายสือไทยประกอบกับเป็นต้นแบบของอักษรไทยที่ใช้กันในปัจจุบัน เป็นแหล่งวัฒนธรรมโบราณที่มีอัตลักษณ์อันโดดเด่นแห่งเดียวในโลก สภาพพื้นที่ของชุมชนที่ได้ศึกษา คือ ชุมชนบ้านเมืองเก่า ชุมชนบ้านศรีชุม ชุมชนบ้านเชตุพน และชุมชนบ้านมนต์ศรี ที่ตั้งส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมของจังหวัดสุโขทัย จึงทำให้ชุมชนมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวมรดกทางวัฒนธรรมและเป็นแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกที่สำคัญของจังหวัดสุโขทัย จากเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Identity) ได้กลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ส่วนใหญ่จะถูกยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและทำให้เป็นที่รู้จักในฐานะแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เกิดคุณค่าทางในทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม ประเพณีที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตยังทั้งร่องรอยอัตลักษณ์อันโดดเด่น อัตลักษณ์มรดกทางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ถูกสร้างขึ้นโดยฝีมือมนุษย์นั้น คงเหลือไว้เพียงซากปรักหักพังที่ยังมีความสมบูรณ์ ทำให้สามารถสืบค้นข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่งานวิจัยในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี

โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อนขุนรามคำแหงมหาราช ทรงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นเมื่อปี พ.ศ.1826 อักษรไทยที่ทรงประดิษฐ์ได้จากหลักศิลาจารึกบอกถึงความรุ่งเรืองของอาณาจักรสุโขทัยสมัยพ่อนขุนรามคำแหงมหาราชว่า มีอาณาจักรกว้างมาก ทิศเหนือจรดเมืองแพร่-น่าน และหลวงพระบาง ทิศใต้จรดนครศรีธรรมราช ทิศตะวันออกจรดเมืองเวียงจันทร์ และทิศตะวันตกจรดเมืองหงสาวดี การปกครองบ้านเมืองเป็นระบบ “พ่อปกครองลูก” ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีมีสิทธิเสรีภาพดังคำศิลาจารึกว่า “ไพร่ฟ้าหน้าใสในน้ำมีปลาในนามีข้าว เพื่อจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้าง ค้า ใครจักใคร่ค้าม้า ค้า” ในสมัยนั้นชาวสุโขทัยทำการเกษตรกรรมเป็นหลักอาศัยน้ำที่อยู่ในบริเวณทำนา ทำสวน ทำไร่ มีการสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำไว้ใช้หน้าแล้ง เรียกว่า “ทำนบพระร่วง” ซึ่งนักโบราณคดีได้ศึกษาพบถึง 7 แห่ง สุโขทัยเป็นศูนย์กลางการค้าและการผลิตเครื่องถ้วยชามที่เรียกว่า “สังคโลก” ส่งขายไปยังต่างประเทศ เช่น มาเลเซีย อินโดนีเซียและบอร์เนียว นอกจากนั้นยังเป็นศูนย์กลางการค้ากับจีน เช่น ถ้วยชามและผ้าไหม เพื่อขายในประเทศ และส่งต่อไปยังต่างประเทศด้วย หลักฐานที่สะท้อนให้

เห็นความเจริญมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของสุโขทัย ได้แก่ สมบัติทางวัฒนธรรมที่ได้รับการบูรณะขึ้นเป็นอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและมรดกโลก (สำนักงานจังหวัดสุโขทัย, 2565) เมืองมรดกโลกสุโขทัยจึงเป็นดินแดนแห่งความทรงจำ เป็นดินแดนแห่งความทรงจำของคนไทยในจุดเด่นและความสำคัญ อันได้แก่

- เป็นราชธานีแห่งแรกของไทยและมีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาลที่สุด
- เป็นดินแดนของมหाराชา องค์แรกของไทย
- กษัตริย์ไทยองค์แรกทรงผนวชในบวรพุทธศาสนา
- เป็นจุดกำเนิด “ลายสือไทย” และวรรณคดีเล่มแรกของไทย “ไตรภูมิพระร่วง”
- เป็นยุคแรกที่ไทยมีความสัมพันธ์ราชไมตรีกับต่างประเทศ
- เป็นแหล่งกำเนิดอุตสาหกรรมชิ้นแรก “ขามสังคโลก” (ศรีศกดิ์ วลีโกดม, 2552)

จังหวัดสุโขทัย เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกโลกจากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (UNESCO) โดยคณะกรรมการมรดกโลกแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติได้ประกาศไว้ ณ กรุงคาร์เทจ (Carthage) ประเทศตูนิเซีย (Tunisia) ขึ้นทะเบียนให้อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัยและกำแพงเพชร เป็นมรดกโลก เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ.2534 ในลำดับที่ 574 อันเนื่องจากหลักฐานที่ปรากฏแสดงให้เห็นถึงผลงานอันเลิศล้ำทางสถาปัตยกรรมไทยโบราณ โดยภาพรวมทั้งจังหวัดสุโขทัยมีขนาดพื้นที่ประมาณ 6,596.092 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 4,122,557 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 7.19 ของพื้นที่ภาคกลางหรือร้อยละ 1.29 ของเนื้อที่ประเทศไทยทั้งหมด (สำนักงานจังหวัดสุโขทัย, 2565)

สถานการณ์ในปัจจุบัน นอกจากจังหวัดสุโขทัยจะได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็น “เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร”(Historic Town Sukhothai and Associated Historic Towns) จากองค์การ UNESCO เมื่อปี พ.ศ.2534 (ณ ปัจจุบัน พ.ศ.2566 รวมระยะเวลายาวนานถึง 32 ปีผ่านมา) จังหวัดสุโขทัยยังได้รับการยอมรับในระดับสากลเพิ่มขึ้นให้เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ (Creative Cities Network) สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน (Crafts and Folk Art) จาก UNESCO ประจำปี พ.ศ.2562 โดยเป็น 1 ใน 66 เมืองจากทั่วโลกอีกด้วย ทำให้ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย เป็นที่ตั้งของอาณาจักรแรกของชนชาติไทย เป็นดินแดนแห่งดงามอย่างยิ่ง ตั้งแต่ครั้งในอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน บางครั้งถูกเรียกว่า ดินแดนแห่งความสุข ทั้งในด้านการปกครอง การศาสนา ด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนความเจริญด้านอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี (สำนักงานจังหวัดสุโขทัย, 2565) ในพื้นที่ตำบลเมืองเก่าจึงประกอบไปด้วยแหล่งมรดกทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น เป็นที่ตั้งของโบราณสถาน สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ มีวัดวาอาราม เจดีย์และโบราณวัตถุต่างๆ มากมาย อันแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองในครั้งที่สุโขทัยเป็นราชธานีแรกของชาติไทย ซึ่งอัตลักษณ์ของพื้นที่สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มดังนี้

1. กลุ่มสถาปัตยกรรม/ศิลปกรรมสุโขทัย เป็นตัวแทนของอัตลักษณ์วัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) ได้แก่ เจดีย์ วิหาร โบสถ์ และวัดสำคัญต่างๆ ทั้งในเขตอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและเขตรอบนอกซึ่งทับซ้อนกับการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนที่เป็นพื้นที่วิจัย ประกอบด้วยกลุ่มโบราณสถาน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นโดยฝีมือมนุษย์ร่องรอยที่เหลือไว้ทำให้เกิดคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม ประเพณีพื้นถิ่น และสอดคล้องกับวิถีชีวิตกับคนในพื้นที่ นอกจากนี้ อัตลักษณ์ยังปรากฏในเชิงศิลปกรรมหรือสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องพุทธศาสนา อันได้แก่ เจดีย์ วัด วิหาร โบสถ์ ซึ่งแสดงออกถึงความมีเอกลักษณ์โดดเด่น ดังที่นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ได้อธิบายถึงรูปแบบของเจดีย์เป็นภาพสะท้อนเอกลักษณ์ แสดงถึงความศรัทธาและความเชื่อของกลุ่มชนนั้นๆ เช่น เจดีย์ทรงดอกบัวตูม หรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์แสดงถึงสัญลักษณ์สุโขทัย เพราะเป็นแบบที่ช่างสุโขทัยคิดขึ้น รูปแบบ คติการสร้าง หรือที่มาขององค์ประกอบจากแหล่งต่างๆ และช่างสุโขทัยได้พัฒนาจนกระทั่งมีรูปแบบเป็นของตนเอง เจดีย์รูปแบบนี้ปรากฏอยู่ ณ ที่โดยอมแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมสุโขทัยอย่างแท้จริง (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2560) และรวมถึงการค้นพบอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมสุโขทัยผ่านกลุ่มโบราณสถานและโบราณวัตถุจำนวนมาก เช่น กลุ่มวัดโบราณที่ตั้งอยู่ในพื้นที่โดยรอบของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ซึ่งมีจุดเด่นจากเจดีย์ประธานของวัดดังนี้

- เจดีย์ทรงดอกบัวตูม หรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ที่ปรากฏในวัดมหาธาตุสุโขทัย วัดโคศคาราม วัดตระพังเงิน วัดเจดีย์สี่ห้อง วัดอ้อมรอบ วัดสะพานหิน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2560)

- เจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัย ที่ปรากฏในวัดชนะสงคราม วัดสระศรี วัดเจดีย์สูง วัดศรีพิจิตรกิตติกลยาราม วัดโพรงเม่น วัดเจดีย์ราย วัดช้างล้อมสุโขทัย วัดมังกร และรวมถึงวัดช้างรอบ ซึ่งวัดช้างรอบมีความโดดเด่น ฐานเจดีย์ประดับด้วยช้างครึ่งตัว เรียกว่า ช้างรอบ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2560; สันติ เล็กสุขุม, 2561)

- มณฑป วิหารโถง และเจดีย์รายทรงยอดดอกบัวตูม ที่ปรากฏในวัดตระพังทองหลางรวมถึงเจดีย์บิรवारที่ปรากฏในวัดตระพังเงิน (สันติ เล็กสุขุม, 2551)

- เจดีย์ทรงปราสาทยอดแบบสุโขทัย หรือเจดีย์ทรงวิมาน ที่ปรากฏในวัดพระพายหลวง วัดตระพังเงิน วัดเชตุพนและวัดมหาธาตุ เป็นการนำรูปแบบของปราสาทเขมรมาดัดแปลงร่วมกับแนวคิดของเจดีย์ทรงปราสาทยอดแบบพม่า ทำให้เกิดเจดีย์รูปแบบใหม่ที่คล้ายปราสาทยอดแบบพุกามและล้านนา ซึ่งเจดีย์รูปแบบนี้พบเฉพาะเจดีย์บิรवारและเจดีย์รายเท่านั้น ไม่พบว่ามีขนาดใหญ่และใช้เป็นเจดีย์ประธานเลย แต่มีบทบาทสำคัญที่ส่งอิทธิพลต่อการสร้างอย่างแพร่หลาย (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2560) โดยสรุปโบราณสถานของสุโขทัย เป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนซึ่งมีอัตลักษณ์ที่ทรงคุณค่าและมีความโดดเด่น งดงาม รวมถึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชน

- โบราณวัตถุของสุโขทัยถูกค้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งคำว่า “โบราณวัตถุ” ถือได้ว่าเป็นคำที่อยู่ควบคู่กับคำว่า “โบราณสถาน” เสมอ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ได้ให้ความหมายของคำว่าโบราณวัตถุ ไว้ว่าหมายถึง “ของโบราณ” แต่ความหมายดังกล่าวก็เปลี่ยนไปตามที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “สิ่งของโบราณที่เคลื่อนที่ได้ เช่น พระพุทธรูป เทวรูป ศิลารีก มีอายุเก่ากว่า 100 ปี ขึ้นไป” พร้อมทั้งให้ความหมายทางกฎหมายไว้ด้วยว่า “สิ่งหาปริมาตรพืที่เป็นของโบราณ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์ หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือที่เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถาน ซากมนุษย์ หรือซากสัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์ หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของสิ่งหาปริมาตรพืนั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี” (ฉัตรมงคล ปิยะจารุพร, 2562) จากการศึกษาค้นคว้าพบโบราณวัตถุในพื้นที่เป็นจำนวนมาก แต่โบราณวัตถุมีคุณค่าและความโดดเด่น เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงในฐานะทั้งเป็นโบราณวัตถุและเป็นสิ่งที่ต้องมาเยี่ยมชม เช่น พระพุทธรูปสมัยสุโขทัย หลักศิลารีก แผ่นหินจารึก และยังรวมถึงแหล่งเตาทุเรียง แหล่งผลิตเครื่องถ้วยชามสังคโลกที่มีเอกลักษณ์ของชุมชนในพื้นที่เมืองเก่า (ธงชัย สาโค, 2564) รวมถึงความงดงามของสถาปัตยกรรมและมรดกล้ำค่าของสุโขทัยทำให้ผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่ได้นำมาสร้างเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น โปรแกรมการปั่นจักรยานชมเมืองประวัติศาสตร์มรดกโลก (สัมภาษณ์ณรงค์ เจนแดง, 5 กุมภาพันธ์ 2566) เพื่อนำเสนอแก่นักท่องเที่ยวทั่วโลก

2. กลุ่มภูมิปัญญา/ประเพณี/วิถีชีวิต เป็นตัวแทนของอัตลักษณ์วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) ต่างๆ เช่น การปั่นเครื่องสังคโลก การปั้นพระพุทธรูป การสร้างพระพิมพ์-พระเครื่อง การประกอบอาหารคาวหวานแบบพื้นบ้าน การฉลุลายไม้ แกะสลักไม้ ประเพณีลอยกระทง สภาพสังคมของวิถีชีวิต ชุมชนมีการค้าขายในอดีตที่เรียกว่า ตลาดปสาน การประดิษฐ์อักษรลายสือไทย ซึ่งเป็นต้นแบบของอักษรไทยในปัจจุบัน ภูมิปัญญาการสร้างเชือกดินแห่งแรกของประเทศไทย

- ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ตำบลเมืองเก่า นอกจากประเพณีที่งดงามแล้วยังมีการถ่ายทอดองค์ความรู้และการส่งเสริมประสบการณ์ผสมผสานกับภูมิปัญญาดั้งเดิมด้านการปั่นสังคโลก พุทธศิลป์ หัตถกรรม การทำแกะสลักไม้ เกิดพื้นที่แหล่งเรียนรู้งานหัตถกรรม ถนนคนเดินวัฒนธรรมเมืองเก่า ทำให้มีการละเล่นการร้องเพลงจนเป็นลานกิจกรรมวัฒนธรรมชุมชน (วัชรพล ชุมดวง, 2561) หรือการแกะสลักนกคุ้มจากไม้สัก โดยทำขึ้นจากวิธีการที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีเครื่องมือเพียงสิ่ว ขวาน มีด และเลื่อยเท่านั้น ซึ่งนกคุ้มเป็นสัตว์ที่ชาวบ้านเชื่อว่าจะสามารถช่วยปกป้องรักษาและคุ้มครองผู้ที่มีได้ หรือการปั้นพระพุทธรูป ภูมิปัญญาพุทธศิลป์ เช่น พระพุทธรูปชินราช พระพุทธรูปที่สำคัญในหมวดสุโขทัยบริสุทธิ์ การปั้นพระพิมพ์ในหมวดสุโขทัยต่างๆ (ภาณุ สุรวัยสุวรรณ, 2555) และปราชญ์ชุมชนได้นำเสนอแนวคิดการอนุรักษ์พุทธศิลป์สุโขทัยปัจจุบันจึงเปิดบ้านตนเองให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาการสร้างพระพิมพ์ดินเผาสุโขทัย (สัมภาษณ์เชษฐ บาวิเศษ, 1 กุมภาพันธ์ 2566) นอกจากนี้ ในยังพบภูมิปัญญาการพันพระ ซึ่งหมายถึง การแกะสลักพระพุทธรูปไม้ วิธีการแกะสลักที่

ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ความวิจิตรงดงามของพระพุทธรูปที่แกะสลักจากไม้ซึ่งเป็นองค์ความรู้ดั้งเดิมพื้นฐานของการดำรงชีวิตของชุมชน การเขียนลายเครื่องสังคโลก การแกะสลักนกคุ้มและการแกะสลักพระพุทธรูปไม้ การสานปลาตะเพียนโบราณ ยังปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันและเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตชุมชน เรียกได้ว่าพื้นที่ชุมชนนอกจากจะเป็นพื้นที่สร้างรายได้จากการท่องเที่ยวแล้ว ยังเป็น “แหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม” สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับศึกษาดูงานแก่นักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไปได้ (สัมภาษณ์คุณวุฒิ คุณธนเศรษฐ์และสถาปนัท จันทดิษฐ์, 1 กุมภาพันธ์ 2566) จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในหลากหลายรูปแบบโดยอาศัยการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาพื้นที่ให้เป็นเมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์ อันเนื่องมาจากการนำภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าสามารถนำมาประกอบอาชีพและเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นส่งผลทำให้เมืองสุโขทัยได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ (Creative Cities Network) สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน (Crafts and Folk Art) จาก UNESCO ประจำปี พ.ศ.2562 โดยเป็น 1 ใน 66 เมืองจากทั่วโลกอีกด้วย (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2565) ตัวอย่างเช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นการปั้นสังคโลก เป็นหนึ่งในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ มีพิพิธภัณฑ์สังคโลกได้เก็บรวบรวมและสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาของบรรพชนไว้ในศูนย์หลังและนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจได้เข้าชมปัจจุบันมี พิพิธภัณฑ์สังคโลก ซึ่งพิพิธภัณฑ์ได้นำของสะสมที่เก็บรวบรวมไว้ อาทิ เครื่องสังคโลก พระพุทธรูป เครื่องมือเครื่องใช้ ในชีวิตประจำวัน มาจัดแสดงในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ที่ทันสมัย เพื่อให้นักท่องเที่ยวและผู้เข้าชมได้เห็นภาพวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นของสุโขทัยในสมัยโบราณ (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร องค์การมหาชน, 2565)

- ด้านมรดกภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ ในพื้นที่นอกจากจะมีคลองธรรมชาติแล้วยังมีเขื่อนสรดิหงส์ หรือ เขื่อนพระร่วง เป็นเขื่อนดินโบราณที่สร้างตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทรงสร้างอาณาจักรสุโขทัย เป็นเขื่อนดินขนาดกลางเก็บกักน้ำไว้ใช้สำหรับประชาชนและการเกษตรในช่วงฤดูแล้ง และบทบาทที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ เขื่อนสรดิหงส์เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางภูมิปัญญา ตั้งแต่ครั้งอดีตที่ยังเหลืออยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ เป็นแหล่งมรดกวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า เป็นจุดสำคัญในการเชื่อมโยงองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของพ่อขุนรามคำแหง ที่มีพระปรีชาสามารถในการออกแบบแหล่งกักเก็บน้ำในยามหน้าแล้งและความสามารถวางแผนผันน้ำ โดยการขุดร่องน้ำและใช้ท่อดินเผาแบบโบราณ เพื่อเป็นท่อน้ำที่ส่งน้ำจากเขื่อนสรดิหงส์ผันเข้าสู่เมืองโบราณสุโขทัย ทำให้พื้นที่ทั่วบริเวณของเมืองเก่าสุโขทัยแม้ในยามหน้าแล้งก็มีน้ำใช้ตลอดปี ซึ่งพื้นที่ของชุมชนบ้านมนต์ศิริเป็นชุมชนที่มีเส้นทางเชื่อมโยงกับเขื่อนสรดิหงส์ สามารถเดินทางมาท่องเที่ยวได้สะดวก รวมถึงพื้นที่ยังรายล้อมไปด้วยภูเขาที่มีชื่อเรียกว่า เขาพระบาทใหญ่และเขากิวอ้ายมา ภูเขาทั้งสองลูกนี้อยู่ในทิวเขาหลวงด้านหลังตัวเมืองสุโขทัยโบราณ ลึกเข้าไปในทิวเขานี้เป็นชอกเขานั่นเป็นต้นกำเนิดของทางน้ำเรียกว่า “ชอกพระร่วงลงจรด” และยังมีมองเห็นวิวทิวทัศน์อันงดงามของ “เขาหลวงสุโขทัย” หรือ “อุทยานแห่งชาติรามคำแหง” ด้วย

- ด้านประเพณีของชุมชนในพื้นที่ตำบลเมืองเก่า ชุมชนมีขนบธรรมเนียมที่งดงามปฏิบัติสืบทอดต่อกันมายาวนานและมักจะจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเข้าพรรษา ประเพณีออกพรรษา (องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเก่า, 2565) และมหรธรมท่องเที่ยวที่โดดเด่นมีเอกลักษณ์ที่สุด มีชื่อเสียงในระดับชาติและโด่งดังไปทั่วโลก คือ ประเพณีลอยกระทงเผาเทียนเล่นไฟ การจัดงานอีเว้นท์การท่องเที่ยวเหล่านี้สร้างรายได้ส่งผลให้กลุ่มธุรกิจที่พักและธุรกิจการท่องเที่ยวต่างๆ ในพื้นที่อย่างมาก (สัมภาษณ์วิวัฒน์ ธาราวิวัฒน์, 8 กุมภาพันธ์ 2566) รวมถึงรายได้ให้กับคนในพื้นที่มาอย่างยาวนาน ดังที่ตัวแทนชุมชนให้ข้อมูลว่า “ตอนนี้หันมาทำกระทงโบราณหลากสีซึ่งขายดีมาก ตอนนี้-วันนี้ก็เริ่มทำไปใบหนึ่งก็ 1-2 ชั่วโมง สะสมไปเรื่อยๆ วันนี้ใบ พรุ่งนี้สองใบ ทำไว้เตรียมขายในงานลอยกระทงช่วงปลายปีนี้ ทุกวันนี้...ก็ตั้งใจที่ยังมีคนซื้อ ยังมีคนมาท่องเที่ยวสุโขทัยเพราะงานลอยกระทง จังหวัดจัดงานดีมีตลาดโบราณ ตลาดบ้านๆ ตลาดสี่ภาค ตลาดท่าเสด็จ ตลาดถุงเงิน ตลาดวัฒนธรรม อย่างน้อยบ่ก็ยังมีอาชีพเสริมหารายได้ ส่วนคนรุ่นลูกหลานหลานอยากมาเรียนรู้...ก็ได้จะสอนให้” (สัมภาษณ์รัชณี เขียนดี, 1 กุมภาพันธ์ 2566)

นอกจากนี้ การจัดงาน “ประเพณีลอยกระทงเผาเทียนเล่นไฟสุโขทัย” ยังจำลองตลาดโบราณ ตลาดโบราณเพื่อขายสินค้าของที่ระลึก-อาหารและเครื่องดื่ม (สำนักงานจังหวัดสุโขทัย, 2565) ในปัจจุบันภาครัฐบาลโดยสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุโขทัย ได้ให้การสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมด้วย (สัมภาษณ์ศึกษา สุวรรณ

“.....คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนี้แม้
 ชาวเจ้า ท่วยปั้วท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุน ทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิง ผุ่งท่วยมีศรัทธาใน
 พระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากرانกฐินเดือนฉิ่งจึ่งแล้ว เมื่อกราน
 กฐิน มีพนมเบี้ย มีพนมหมาก มีพนมดอกไม้ มีหมอนนั่งหมอนนอน บริพากฐินโอยทานแลปีแล
 ญิบล้าน ไปสุดยติกฐินถึงอโรฎิกพูน เมื่อจักเข้ามาเวียงเรียงกันแต่อโรฎิกพูนท้ายหัวลาน ดงบง
 คมกลอง ด้วยเสียงพาด เสียงพิน เสียงเลื้อน เสียงชัย ใครจักมักเล่น ใครจักมักหัว หัวใครมัก
 จักเลื้อน เลื้อน เมืองสุโขทัยนี้มีสี่ปากประตูหลวง เที้ยรยอมคนเสียดกันเข้ามาดูท่านเผ่าเทียน
 ท่านเล่นไฟ เมืองสุโขทัยนี้มีดั่งจักแตก.....”

- ด้านอัตลักษณ์อาหารพื้นถิ่น ปัจจุบันอาหารไทยเป็นหนึ่งในซอฟต์พาวเวอร์ (Soft power) ด้านวัฒนธรรมที่กำลังได้รับความนิยมไปทั่วโลกอย่างรวดเร็ว ดังที่ Nye (2004) ได้ระบุว่า หนึ่งในทรัพยากรที่สำคัญของซอฟต์พาวเวอร์ (Soft power) คือ ด้านวัฒนธรรม (Culture) ถ้าวัฒนธรรมของประเทศหนึ่งมีความสอดคล้องกับผลประโยชน์และค่านิยมของประเทศโอกาสที่วัฒนธรรมดังกล่าวจะกลายเป็นซอฟต์พาวเวอร์ของประเทศนั้นจะมีมากขึ้น ส่วนช่องทางที่ทำให้วัฒนธรรมของประเทศหนึ่งเป็นที่รู้จักในประเทศอื่นๆ มีมากมายหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการค้า การเยี่ยมเยือน การติดต่อสื่อสาร และการแลกเปลี่ยน (อ้างในสิทธิพล เครือรัฐติกล, 2551) ดังนั้นวัฒนธรรมด้านอาหารของประเทศไทยจึงเป็นซอฟต์พาวเวอร์ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวทั่วโลก เพราะเอกลักษณ์ของอาหารไทย คือ รสชาติ ความเผ็ดร้อน มีกลิ่นเฉพาะ อันมาเนื่องจากการนำสมุนไพรในท้องถิ่นมาเป็นส่วนประกอบในการปรุงอาหารร่วมด้วยเสมอ ด้านอัตลักษณ์อาหารพื้นถิ่นในพื้นที่ของตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย ประกอบไปด้วยทั้งอาหารคาว อาหารหวาน จากการเก็บรวบรวมข้อมูล พบว่า ด้วยสุโขทัยเป็นเมืองท่องเที่ยวจึงมีการนำอาหารพื้นบ้านทั้งอาหารคาวและอาหารหวานที่มีความโดดเด่นที่ประกอบไปด้วยการนำวัตถุดิบ (Ingredients) ที่พบในท้องถิ่น (จิรวัดน์ พิระสันต์, 2554) หรือวัตถุดิบที่มาจากธรรมชาติมาสร้างสรรค์ประยุกต์เป็น “สำหรับอาหารพื้นถิ่นเมืองพระร่วง-สุโขทัย” เพื่อนำเสนอแก่นักท่องเที่ยว นับว่าเป็นภูมิปัญญาด้านอาหารที่สืบทอดต่อกันมานานจนได้รับการยอมรับจากคนรุ่นใหม่ว่าเป็นอาหารพื้นบ้านที่มีคุณค่าทั้งทางโภชนาการและสร้างคุณค่าเชิงเอกลักษณ์ของความเป็นเมืองมรดกโลกสุโขทัย อาหารคาวและอาหารหวานของคนในพื้นที่ มาจัดสำรับเพื่อนำเสนอแก่นักท่องเที่ยวและนิยมกันอย่างแพร่หลาย ซึ่งใน “สำหรับอาหารพื้นถิ่นเมืองพระร่วง-สุโขทัย” ประกอบไปด้วยอาหาร ตัวอย่างเมนูอาหารที่เป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยว ได้แก่ แกงหยวก ปลาเนื้ออ่อนผัดพริกไทยอ่อน ไก่ผัดขิง ปลากะพงทอดมันยำ ก๋วยเตี๋ยวสุโขทัย แกงไข่ น้ำ ผักต้มปลาตุ๋นย่าง น้ำพริกปลาลาย่าง ต้มบวชขนุน ขนมหุ้ง และอาหารหวานในพื้นที่สุโขทัยที่มีความโดดเด่นและเป็นที่รู้จัก เช่น ขนมกล้วย ขนมฟัก ข้าวต้มมัด ขนมหุ้ง ขนมหอม ขนมหอม ขนมตาล ขนมเทียน ขนมหอมดิน ขนมแดง ขนมไส้ละมุด ขนมพระร่วง ครองแครง เมี่ยงคำ พุทราภวน เป็นต้น (จิรวัดน์ พิระสันต์, พิชรินทร์ สิริสุนทร, ดำรงค์วุฒิ วิริยะ, วิริทธิ์ ฉันทวรพงศ์ และณธชา ศรีธา, 2555) ขนมกล้วย หรือ ขนมที่ใช้ในงานแต่งงาน เป็นประเพณีที่คนในพื้นที่สุโขทัยให้ความสำคัญอย่างมากเป็นขนมหวานจัดใส่ถาด ประกอบไปด้วย เมล็ดแมงลักน้ำกะทิ (ไข่อบ), ลอดช่องน้ำกะทิ (นกกปล่อย), ข้าวตอกน้ำกะทิ (มะลิลอย) และข้าวเหนียวดำน้ำกะทิ (อ้ายตื้อ) หากจัดใส่ถาดไม่ครบสี่ถ้วยจะต้องหาเกลือใส่ถ้วยมาวางในถาดให้ครบสี่ถ้วย (สัมภาษณ์เคียง ซำนิ, 8 กุมภาพันธ์ 2566) และอีกหนึ่งเอกลักษณ์ของอาหารคาวของคนในพื้นที่ เมื่อรับประทานอาหารคาวที่เป็นเมนูเส้นแบบผัดแห้ง เช่น ก๋วยเตี๋ยวผัดไทย ก๋วยเตี๋ยวผัดซีอิ๊ว นิยมใส่ “ซอสพริก” เมื่อผสมคลุกเคล้ากันดีแล้ว จะมีรสชาติอมเปรี้ยวอมหวาน และยังมีส่วนประกอบของเครื่องเทศรสขื่นๆ ของเครื่องเทศอย่างหนึ่งของ

สุโขทัย (สัมภาษณ์เรวัตติ ดวงคำ, 1 กุมภาพันธ์ 2566) นอกจากอาหารคาวพื้นบ้าน ยังมีอาหารหวานบางชนิดถูกบรรจุเป็นหนึ่งในเมนูที่รู้จักกันในชื่อเมนู “สำหรับพระร่วง” เพื่อบริการแก่นักท่องเที่ยว

- ด้านอัตลักษณ์อักษรลายสือไทย ปัจจุบันชุมชนทั้งตำบลเมืองเก่า มิได้นำเพียงแค่มรดกทางภาษาพูดถ่ายทอดเป็นเรื่องราวเพื่อการอนุรักษ์เท่านั้น แต่ยังร่วมกันอนุรักษ์ภาษาเขียน “ลายสือไทย” คือ อักษรไทยโบราณที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทรงประดิษฐ์คิดค้นขึ้น เมื่อ พ.ศ.1826 ซึ่งเป็นต้นกำเนิดภาษาไทยของประเทศไทย ดังข้อความปรากฏในข้อหลักศิลาจารึกหลักที่ 1 นับเป็นหลักศิลาจารึกที่มีความสำคัญทั้งด้านเนื้อหา คุณค่าทางอักษรศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ทำให้องค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้ขึ้นทะเบียนหลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชไว้ในทะเบียนความทรงจำแห่งโลก (Memory of the World Register) เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2546 (สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2554) โดยกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรมได้มีการเก็บรวบรวมองค์ความรู้ด้วยการถ่ายทอดการอ่านอักษรลายสือไทย ด้านอักษรโบราณของอาณาจักรสุโขทัย ที่มาจากหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เผยแพร่แก่ผู้ที่สนใจทั่วไปได้ฝึกอ่านและเขียนร่วมกันอนุรักษ์อักษรลายสือไทย และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมนี้ ได้ถูกนำมาใช้ในธุรกิจที่พักแรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกในพื้นที่ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ร้านกาแฟและธุรกิจที่พักนักท่องเที่ยวตกแต่งด้วย “อักษรลายสือไทย” จุดเริ่มต้นของนำอัตลักษณ์มรดกทางวัฒนธรรมบูรณาการร่วมกับธุรกิจการท่องเที่ยวในการสร้างภาพลักษณ์ “เมืองมรดกโลก”
ที่มา : www.agoda.com (สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2566)

อภิปรายผล

บริบทของพื้นที่และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย พบว่า อัตลักษณ์มรดกทางวัฒนธรรม คือ ความรู้สึกถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มหรือวัฒนธรรม หรือของปัจเจกบุคคลที่ได้รับอิทธิพลจากการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือวัฒนธรรม เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมมีความคล้ายคลึงและทับซ้อนแต่มีความหมายต่างกัน ในมิติของอัตลักษณ์ยังเป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมเกิดปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าของพื้นที่ จะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้กับรากฐานของวัฒนธรรม ซึ่งการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่สามารถช่วยกระตุ้นให้รูปแบบวัฒนธรรมที่อาจสูญหายไปแล้วให้สามารถรื้อฟื้นกลับมาใหม่และดำรงอยู่ได้ จากเอกลักษณ์วัฒนธรรม (Cultural Identity) ดังเดิมจะได้กลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ของเมืองมรดกโลกสุโขทัยได้ จนกระทั่งถูกนำมาประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำมรดกทางวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) หรือวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) นำมาบูรณาการสู่การนำไปใช้ประโยชน์เชิงพานิชในหลากหลายรูปแบบ เช่น กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

กิจกรรมการปั่นสังคโลก การวาดภาพโบราณ การเรียนภาษาถิ่นสุโขทัย การทำอาหารพื้นบ้านสุโขทัย การฝึกพูดสำเนียงสุโขทัย การฝึกเขียนอักษรลายสือไทย การเรียนรู้ในแหล่งมรดกโลก หรือแม้แต่การนำตัวอักษรลายสือไทยมาตกแต่งที่พักร้านกาแฟและทำเป็นป้ายสื่อความหมาย เป็นต้น

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ด้วยเพิ่มเติมแนวคิดเชิงสร้างสรรค์ ดังที่ G. Richards (2010) และ G. Richards, and Wilson, J (2006) ได้เสนอแนะไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ยังมีการจำแนกรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตามทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งหมายถึงแหล่งท่องเที่ยวสร้างสรรค์สิ่งใหม่ พัฒนาสิ่งเก่า เพื่อเพิ่มมูลค่าแห่งการท่องเที่ยว ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานให้การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ในมิติต่างๆ หลายลักษณะที่สำคัญ โดยผู้วิจัยมองว่า การนำแนวคิดสร้างสรรค์มาบูรณาการร่วมกับอัตลักษณ์มรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ดั้งเดิมในพื้นที่สุโขทัยจะสามารถเกิดรูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ได้ อย่างไรก็ตาม อัตลักษณ์มรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษา ยังหมายถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมสุโขทัย ซึ่งหมายถึงกลุ่มวัฒนธรรมที่จับต้องได้และที่จับต้องไม่ได้ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในพื้นที่นี้มีความโดดเด่นมีความคล้ายคลึงและทับซ้อนแต่ต่างมีความหมายต่างกันในมิติของการท่องเที่ยว ทำให้ทราบสภาพพื้นที่ของชุมชนมีอัตลักษณ์มรดกวัฒนธรรม 3 กลุ่ม ได้แก่ อัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Craft and Folk Arts Cultural Identity) อัตลักษณ์ด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape Identity) และอัตลักษณ์ด้านประวัติศาสตร์-สังคมวัฒนธรรม (Historical and Sociocultural Identity) อัตลักษณ์ยังเป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมเกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้มาเยือน (นักท่องเที่ยว) กับเจ้าของพื้นที่ (ชุมชน) จนทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมหรือศิลปะในยุคสุโขทัยและรากฐานของวัฒนธรรมดั้งเดิมแห่งแรกของประเทศไทย ซึ่งการท่องเที่ยวมีส่วนช่วยให้มรดกวัฒนธรรมที่อาจสูญหายไปแล้วสามารถรื้อฟื้นกลับมาใหม่และดำรงอยู่ได้ (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2550) และสอดคล้องกับแนวคิดของศุภลักษณ์ สนธิชัย (2556) ที่เสนอแนะไว้ว่าหากนำอัตลักษณ์เหล่านี้มาเป็นเครื่องมือในการสร้างภาพลักษณ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม จะทำให้เกิดการอนุรักษ์โบราณสถานและอารยธรรมเก่าแก่ที่ทรงคุณค่าเพื่อให้วัฒนธรรมอันเป็นมรดกของมวลมนุษยชาติได้ดำรงคุณค่าความโดดเด่นเป็นมรดกของมวลมนุษยชาติต่อไป ในท้ายที่สุดนี้ อัตลักษณ์ทางมรดกวัฒนธรรมของชาติจะถูกยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและทำให้เป็นที่รู้จักในฐานะแหล่งท่องเที่ยวมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ควรค่าแก่การไปท่องเที่ยวเพื่อชมความงดงามพร้อมกับเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีและประวัติศาสตร์ แต่หากแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมแห่งนั้นมีวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและได้รับการยอมรับในระดับสากล (Universal Value) ประกอบกับมีหลักฐานที่ปรากฏอย่างชัดเจนและสามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นหนึ่งเดียว อาจจะกลายเป็นตัวแทนที่แสดงถึงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของชาติและถูกนำเสนอให้ขึ้นทะเบียนภายใต้คำที่ถูกระบุว่า “มรดกโลก” ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่สะท้อนภาพเรื่องราววิถีชีวิตชุมชนร่วมอารยธรรมในพื้นที่เดียวกันตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันและอนาคตสืบไป

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้พบอัตลักษณ์มรดกวัฒนธรรมสุโขทัยที่น่าสนใจของพื้นที่ทั้ง 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านศรีชุม ชุมชนบ้านเมืองเก่า ชุมชนบ้านเชตุพน และชุมชนบ้านมนต์ศิริ พบว่า สภาพพื้นที่ของชุมชนที่ได้ทำการศึกษาอย่างคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์มรดกวัฒนธรรมที่โดดเด่นที่ผสมผสานกับองค์ความรู้-ภูมิปัญญาของคนในชุมชนและพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สามารถนำไปสู่รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมใหม่ๆ โดยแบ่งอัตลักษณ์มรดกวัฒนธรรมได้ 3 ด้าน ดังนี้

1. อัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Craft and Folk Arts Cultural Identity) หมายถึง ความโดดเด่นในด้านภูมิปัญญาการสร้างสรรคงานศิลปะ เช่น การปั้นถ้วยชามสังคโลก การแกะสลักไม้ การประกอบอาหารสำหรับพระร่วงของชุมชนบ้านเมืองเก่า การปั้นพระและการสร้างพระ-การพิมพ์พระเครื่องของชุมชนบ้านเชตุพน สะท้อนอัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมพื้นถิ่นให้คุณค่าในเชิงประสบการณ์การท่องเที่ยว (Experiencing Tourism Value)

2. อัตลักษณ์ด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape Identity) หมายถึง ความโดดเด่นในด้านพื้นที่แห่งการเรียนรู้ด้านภูมิศาสตร์-วัฒนธรรมภูมิปัญญาและองค์ความรู้ในการสร้างเมืองโบราณ กำแพงเมืองเก่า การสร้างเขื่อนดินโบราณ

(เขื่อนพระร่วง) เป็นแหล่งกักเก็บน้ำสำคัญของเมืองสุโขทัย ในอดีตวิธีการจัดการน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคเชื่อมโยงกับ ภูมิปัญญาการสร้างท่อน้ำดินเผาซึ่งทำหน้าที่เสมือนคลองน้ำใต้ดินนำน้ำจากเขื่อนพระร่วงเข้าสู่สระพังเงิน สระพังทอง สระพังตระกวน และสระพังสอ ซึ่งเป็นสระน้ำขนาดใหญ่ภายในเมืองเก่าสุโขทัย จึงทำให้เมืองเก่าสุโขทัยมีน้ำใช้ตลอดปี นอกจากนี้ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสภาพภูมิประเทศและธรรมชาติที่งดงามของเขาลงสุโขทัยหรืออุทยานแห่งชาติ รามคำแหง (พระนามของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช) การท่องเที่ยวชมความงามตามธรรมชาติที่ผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่สะท้อนอัตลักษณ์ความงามภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบ้านมนต์ศรี ทำให้เกิดคุณค่าในเชิงนันทนาการท่องเที่ยว เพื่อการเรียนรู้ (Recreational Tourism Value)

3. อัตลักษณ์ด้านประวัติศาสตร์-สังคมวัฒนธรรม (Historical - Sociocultural Identity) หมายถึง ความโดดเด่นในฐานะเป็นแหล่งประวัติศาสตร์ที่สะท้อนความเป็นกลุ่มสังคมวัฒนธรรม เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างเมืองและการตั้งถิ่นฐานของคนในอดีต เป็นแหล่งผลิตเครื่องถ้วยชามสังคโลกที่สำคัญของเมืองสุโขทัย มีรากอารยธรรมสุโขทัยที่รุ่งเรือง มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่ของชุมชนบ้านศรีชุม ค้นพบเตาทุเรียงโบราณเป็นจำนวนมาก ซึ่งปัจจุบันชุมชนบ้านศรีชุมกลายเป็นแหล่งเรียนรู้และทำให้เกิดคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยว (Historical Tourism Value)

โดยสรุปองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับอัตลักษณ์มรดกวัฒนธรรมสุโขทัยทั้ง 3 รูปแบบ ได้สะท้อนอัตลักษณ์มรดกวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวในมุมมองใหม่ จากพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมสุโขทัยที่ถูกใช้ซ้ำและรูปแบบการท่องเที่ยวยังคงเป็นแหล่งท่องเที่ยวรูปแบบเดิมๆ มาตั้งแต่เมื่อครั้งประกาศเป็นพื้นที่ “เมืองมรดกโลก” (World Heritage) แต่จากการศึกษาบริบทของพื้นที่ การประชุมกลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกทำให้พบว่า พื้นที่เมืองเก่าสุโขทัยยังมีชุมชนที่มีความสำคัญในเชิงอัตลักษณ์มรดกทางวัฒนธรรม เพียงแต่ยังไม่ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับอัตลักษณ์มรดกวัฒนธรรมสุโขทัยควรนำมาสร้างสรรคกิจกรรมการท่องเที่ยว ประยุกต์ต่อยอดจากพื้นที่ท่องเที่ยวเดิมสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ที่เชื่อมโยงกับองค์ความรู้ของชุมชนและการดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการนำเสนอโปรแกรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ๆ ให้แก่ชุมชนบ้านเมืองเก่าควรเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมและการออกแบบพื้นที่ท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวทุกเพศทุกวัย (Tourism for All) ในรูปแบบโปรแกรมท่องเที่ยวกิจกรรมงานคราฟต์แฮนด์อาร์ทเชิงสร้างสรรค์ (The Craft Creators) การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนบ้านศรีชุมในรูปแบบโปรแกรมท่องเที่ยวตำนานการสร้างเมืองสุโขทัย (The Legend of Sukhothai) การส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านมนต์ศรีในรูปแบบโปรแกรมท่องเที่ยวปั่นจักรยานทัวร์วิถีชุมชน-ยลเขื่อนพระร่วง (Sukhothai Country Life Tour) และการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านเชตุพนในรูปแบบโปรแกรมท่องเที่ยวสายมูเตลู (Mutelu Tour) เป็นต้น

สรุปผลการวิจัย

การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม (Cultural Heritage Tourism) เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่นิยมของนักท่องเที่ยว และมักจะปรากฏอยู่ในพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม เมืองมรดกโลกสุโขทัยเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่สำคัญมากแห่งหนึ่งของประเทศไทย ที่สามารถเป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยว (Tourism Destination of the World) ของโลกได้ ในมิติของการจัดการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมนั้น มีการส่งเสริมด้านวิชาการเกิดการสืบค้น หรือส่งเสริมให้ศึกษาวิจัยในพื้นที่เมืองมรดกโลกสุโขทัยมากขึ้นจะทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่อยู่ตลอดเวลา ผลการศึกษา พบว่า ในพื้นที่ชุมชนเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย จำนวน 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านศรีชุม ชุมชนบ้านเมืองเก่า ชุมชนบ้านเชตุพน และชุมชนบ้านมนต์ศรี มีอัตลักษณ์วัฒนธรรมดั้งเดิมทั้งที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) และอัตลักษณ์วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) เช่น ภูมิปัญญาการปั้น การประดิษฐ์อักษรลายสือไทย วิถีชีวิตเชิงเกษตร-วัฒนธรรม การปรุงอาหารพื้นบ้าน การจักรสาน หัตถศิลป์ ศิลปะพื้นบ้านและภูมิปัญญาพื้นถิ่น การสืบทอดประเพณีลอยกระทง หรือแม้แต่องค์ความรู้การสร้างพระ การปั้นพระ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่นำมาเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว เป็นต้น การศึกษาอัตลักษณ์มรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย มีส่วนทำให้แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ถูกนำมาต่อยอดในเชิงการท่องเที่ยวได้อย่างสร้างสรรค์ มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่หลากหลาย

ในท้ายที่สุดนี้ บทสรุปองค์ความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์มรดกวัฒนธรรม 3 ด้านในพื้นที่เมืองมรดกโลกสุโขทัย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ศึกษาวิจัยอันได้แก่ อัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Craft and Folk Arts Cultural Identity) อัตลักษณ์ด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape Identity) และอัตลักษณ์ด้านประวัติศาสตร์-สังคมวัฒนธรรม (Historical and Sociocultural Identity) พื้นที่มรดกโลกสุโขทัยยังคงแสดงบทบาทในฐานะการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่นักท่องเที่ยวทุกกลุ่มทุกวัย องค์ความรู้ใหม่ในงานวิจัยฉบับนี้ หากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ให้เป็นรูปธรรม มีการผลักดัน ส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านการพัฒนาสินค้าทางการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ๆ ด้วยแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) บนฐานอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความเป็นไทย (Thainess) จะเกิดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมใหม่ๆ ที่จะเป็นการท่องเที่ยวทางเลือก (Alternative Tourism) ที่มีความเหมาะสมตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยว การใช้ฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวทางมรดกวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ จะมีส่วนช่วยให้เมืองมรดกโลกสุโขทัยยังคงคุณค่าอันจะนำมาซึ่งมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศชาติ สร้างคุณค่าทางอัตลักษณ์วัฒนธรรมพื้นถิ่น รวมถึงการยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ได้มาตรฐานการท่องเที่ยวระดับสากล ซึ่งนำไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพและยังเป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวทั่วโลกต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกสุโขทัย ได้แก่ สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (สำนักงานสุโขทัย) และสำนักศิลปากรที่ 6 สุโขทัย ควรให้ความสำคัญในการสนับสนุนด้านโครงสร้างพื้นฐานในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ป้ายสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญเพิ่มเติมมากขึ้นหรือสร้างทดแทนที่เสื่อมสภาพเพื่อสร้างการรับรู้ในด้านประวัติศาสตร์แก่นักท่องเที่ยว

1.2 หน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับด้านวัฒนธรรม ได้แก่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย ควรส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการนำอัตลักษณ์มรดกทางวัฒนธรรมมาบูรณาการกับการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่น

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยในครั้งต่อไป

การวิจัยในครั้งต่อไปนั้น ควรจะศึกษาเกี่ยวกับงานวิจัยในประเด็นดังนี้

2.1 การพัฒนารูปแบบเส้นทางท่องเที่ยวใหม่ (The New Cultural Tourism Routes) ที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ที่ค้นพบ เช่น เส้นทางท่องเที่ยวอัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Craft and Folk Arts Cultural Identity) เส้นทางท่องเที่ยวอัตลักษณ์ด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape Identity) และเส้นทางท่องเที่ยวอัตลักษณ์ด้านประวัติศาสตร์-สังคมวัฒนธรรม (Historical - Sociocultural Identity) ในพื้นที่ตำบลเมืองเก่าเพื่อเป็นการท่องเที่ยวทางเลือกให้นักท่องเที่ยวทุกช่วงวัยได้มีองค์ความรู้เพื่อรักษาไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไทย

2.2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่สู่การพัฒนาให้เป็นเมืองต้นแบบการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ที่นำไปสู่การประเมินให้เป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ (Global Network of Learning City by UNESCO) ให้ตรงตามมาตรฐานระดับสากลขององค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือองค์การ UNESCO

2.3 การวิจัยเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกในการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ (Responsible Tourism) สำหรับนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการในพื้นที่เมืองมรดกโลก

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงวัฒนธรรม. (2563). *ประเพณีลอยกระทง เผาเทียนเล่นไฟสุโขทัย มรดกโลก*. สืบค้น 15 มกราคม 2566. จาก

<https://www.finearts.go.th/storage/contents/2020/10/file/JTzvNLGEAc5gwwaOPuNuB0lSiBbUnQT0MmL0OE75.pdf>.

- กุลแก้ว คล้ายแก้ว. (2557). การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายใต้บริบทการเป็นเมืองมรดกโลก: แนวความคิดเห็นของผู้มีส่วนจัดการของชุมชนเมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและชุมชนเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย (รายงานการวิจัย). พิษณุโลก: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.
- _____. (2565). เอกสารคำสอนรายวิชา TOUR421 การท่องเที่ยวมรดกโลก. พิษณุโลก: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.
- คณะกรรมการสถิติสาขาการท่องเที่ยวและกีฬา. (2558). แผนพัฒนาสถิติสาขาการท่องเที่ยวและกีฬา ฉบับที่ 1 พ.ศ.2556-2558. สืบค้น 6 มิถุนายน 2565. จาก http://osthailand.nic.go.th/files/economic_sector/8.tourist.pdf.
- จิรวุฒน์ พิระสันต์, พชรินทร์ สิริสุนทร, ดำรงค์วุฒิ วิริยะ, วีรวิทย์ ฉันทวรารักษ์ และ ณธชา ศรีทธา. (2555). การพัฒนาชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยแบบมีส่วนร่วมโดยใช้องค์ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม.
- จิรวุฒน์ พิระสันต์. (2554). คู่มืออัตลักษณ์ชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย. สถานอารยธรรมศึกษาโขง-สาละวิน มหาวิทยาลัยนเรศวร. พิษณุโลก: ดวงดาวการพิมพ์.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2550). อัตลักษณ์วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฉัตรกมล ปิยะจารุพร. (2562). ชุดความรู้ เรื่อง การปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage Protection). กรุงเทพฯ: องค์การพัฒนาศักยภาพเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน).
- ธงชัย สาโค. (2564). สุโขทัยเมืองพระร่วง หลักฐานใหม่ : จากเตาสังคโลกเมืองเก่าสุโขทัย. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม.
- ภานุ สรวายสุวรรณ. (2555). การวิเคราะห์สุนทรียภาพในพระพุทธรูปสุโขทัยด้วยหลักการทางทัศนศิลป์. วารสารเวอร์ดิเดียน e-journal, 5(1), 21-44.
- มาเรียม นิลพันธ์. (2558). ระเบียบวิธีวิจัยทางการศึกษา. นครปฐม: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วรรณดี สุทธิธารกร. (2556). การวิจัยเชิงปฏิบัติการ: การวิจัยเพื่อเสริมภาพและการสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- วรรณวีร์ บุญคุ้ม. (2563). เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 464611 สถิติขั้นสูงและวิธีวิจัยทางการจัดการนันทนาการ การท่องเที่ยวและกีฬา. นครปฐม: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วัชรพล ชุมดวง. (2561). การบูรณาการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วยต้นทุนมรดกทางวัฒนธรรม ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาชุมชนเมืองเก่าสุโขทัย. วารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม, 17(3), 30-39.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2552). เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2560). เจดีย์ในประเทศไทย : รูปแบบ พัฒนาการและพลังศรัทธา. นนทบุรี: เมืองโบราณ.
- ศุภลักษณ์ สนธิชัย. (2556). 100 มรดกโลก 100 World Heritage Travel around the world. กรุงเทพฯ: อทิตตา พลับลีเคชั่น.
- ศูนย์ข้อมูลมรดกโลก. (2565). เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร. สืบค้น 6 มิถุนายน 2565. จาก http://164.115.22.96/heritage_culture.aspx.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2565). พิพิธภัณฑ์สังคโลก. สืบค้น 6 มิถุนายน 2565. จาก <https://db.sac.or.th/museum/museum-detail/538>.
- สันติ เล็กสุขุม. (2551). โบราณสถานกับรูปแบบสันนิษฐานมรดกโลกสุโขทัย ศรีลัชนาลัยและกำแพงเพชร 2. กรุงเทพฯ: ทวีวัฒนาการพิมพ์.
- _____. (2561). สุโขทัย : เจดีย์อินคัลเลอร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด.
- สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุโขทัย. (2564). สถิติจำนวนนักท่องเที่ยวจังหวัดสุโขทัย พ.ศ.2562. สุโขทัย: สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุโขทัย.

- สำนักงานจังหวัดสุโขทัย. (2565). *คู่มือแผนพัฒนาจังหวัดสุโขทัย พ.ศ.2566-2570: กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด* สำนักงานจังหวัดสุโขทัย. สุโขทัย: สำนักงานจังหวัดสุโขทัย.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). (ร่าง) *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13* (พ.ศ. 2566 – 2570). สืบค้น 6 มิถุนายน 2565. จาก <https://www.nesdc.go.th/download/document/Yearend/2021/plan13.pdf>.
- สำนักหอสมุดแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม (2554). *คู่มือการอ่านถ่ายถอดลายสือไทย พ่อขุนรามคำแหงมหาราช*. สืบค้น 6 มิถุนายน 2565. จาก <https://pubhtml5.com/iytc/tucb/>.
- สิทธิพล เครือรัฐติกาล. (2551). *แนวคิดเรื่อง Soft power และการทูตสาธารณะ (Public diplomacy)*. สืบค้น 3 มิถุนายน 2565. จาก <http://kositthiphon.blogspot.com/2008/12/soft-power-public-diplomacy.html>. สืบค้น 6 มิถุนายน 2565. จาก <https://sukhothai.mots.go.th/>.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2552). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. (2565). *สุโขทัยเมืองสร้างสรรค์ด้านศิลปะและหัตถกรรมพื้นบ้าน (Sukhothai city of Folk Art and Craft)*. สืบค้น 6 มิถุนายน 2565. จาก [https://www.file:///C:/Users/introduction sukhothai.pdf](https://www.file:///C:/Users/introduction%20sukhothai.pdf).
- องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเก่า. (2565). *แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.2566-2570) ขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย*. สืบค้น 6 มิถุนายน 2565. จาก <https://www.mueangkao.go.th/otop.php?start=1>.
- Berg, B. L. (2001). *Qualitative research methods for the social sciences*. U.S.A.: Allyn & Bacon.
- Denzin, N. (1970). *Sociological Methods : A Source Book*. Chicago: Aldine.
- Lincoln, G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Beverly Hills: CA: SAGE.
- Moser A., K. I. (2018). Series: Practical guidance to qualitative research. *European Journal of General Practice*, 24(1), 9-18.
- Nye, Jr., Joseph S. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.
- Richards, G. (2010). *Creative Tourism and Local Development*. Retrieved 6 June 2022. from http://goodthinking.com.au/Wordpress/wp-content/uploads/2022/02/Creative_Tourism_and_Local_Development-2.pdf.
- Richards, G., and Wilson, J. (2006). Developing creativity in tourist experiences: A solution to the serial reproduction of culture. *Tourism management*, 27, 1209-1223.